

90 ΧΡΟΝΙΑ ΠΡΙΝ

Η απόγνωση και ο πόνος έχουν χαράξει ανεπανόρθωτα την ψυχή των προσφύγων

Η Μικρασιατική Καταστροφή

Του Αντιναυάρχου (εα)
Ξενοφώντος Μαυρογιάννη ΠΝ

Εφέτος -2012- συμπληρώνονται 90 χρόνια από τη θλιβερή χρονιά του 1922, τη χρονιά της Μικρασιατικής Καταστροφής, που φέρνει το ελληνικό έθνος στο χείλος της αβύσσου. Οι πρόσφυγες που ξεριζώθηκαν από τις πατρογονικές τους εστίες της μητέρας Ιωνικής γης, του Πόντου, της Πισιδίας, της Καππαδοκίας, της Θράκης και άλλων περιοχών, θα έλθουν κατά χιλιάδες ρημαγμένοι, καθημαγμένοι στη φτωχή Ελλάδα να συνεχίσουν όπως μπορούν τη ζωή τους.

Έχουν γραφεί πολλά, πάρα πολλά, για την τραγική εκείνη χρονιά του 1922. Όσα, όμως, και να γραφούν ποτέ δεν θα είναι αρκετά για να περιγράψουν τα απάνθρωπα γεγονότα και τις τραγικές στιγμές που αντιμετώπισε ο ελληνισμός της Μικρασίας. Η χρονιά του 1922 μπορεί να χαρακτηριστεί από τις φρικτότερες, αν όχι η φρικτότερη, για τον ελληνισμό.

Το ιστορικό πλαίσιο

Η λήξη του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου βρίσκει την Ελλάδα σε άσχημη οικονομική κατάσταση. Μία επικίνδυνη πτώση των πολιτικών δυνάμεων, δεν προμήνυε αισιοδοξία. Υπ' αυτές τις συνθήκες, η Ελλάς εμπλέκεται σε μία περιπέτεια η οποία, από την πρώτη κιάλας στιγμή, θα αποδειχθεί δυσανάλογη με την αντοχή και τις δυνατότητές της.

Στο Συνέδριο Ειρήνης στο Παρίσι ο Βενιζέλος υποστηρίζει ένα ιδιαίτερα φιλόδοξο πρόγραμμα εδαφικών διεκδικήσεων, στη Βόρειο Ήπειρο, τη Δυτική και Ανατολική Θράκη, τα Μικρασιατικά παράλια, ενώ αφήνει αιχμές για παραχώρηση των Δωδεκανήσων. Οι διεκδικήσεις αυτές, όχι μόνο προσέβλεπαν στο να επιφέρουν ένα αποφασιστικό πλήγμα κατά της Βουλγαρίας και της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, αλλά συνέπιπταν σχεδόν απόλυτα με τα εδαφικά όρια της Μεγάλης Ιδέας. Για την ευρύτερη περιοχή της Κωνσταντινούπολης και της ζώνης των Στενών

καθιερώνεται διεθνές καθεστώς υπό την αιγίδα της Κοινωνίας των Εθνών και παράλληλα ιδρύεται ανεξάρτητο αρμενικό κράτος. Με τον τρόπο αυτό ο ελληνικός πληθυσμός των περιοχών αυτών θα διέφευγε από τον άμεσο έλεγχο της τουρκικής διοίκησης.

Το Ανατολικό Ζήτημα –η εξεύρεση, δηλαδή, μιας συμβιβαστικής λύσης μεταξύ των νικητριών δυνάμεων για το διαμελισμό της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας– συνεχίζει να εκκρεμεί, λόγω των αντικρουομένων συμφερόντων.

Το Μάρτιο του 1919 στρατεύματα αποβιβάζονται στην Αττάλεια και την καταλαμβάνουν χωρίς εντολή του Συμμαχικού Συμβουλίου, γεγονός που θορυβεί Παρίσι και Λονδίνο. Οι Άγγλοι και οι Γάλλοι συμφωνούν να σταλεί Στρατός να καταλάβει τη Σμύρνη, για να αποτρέψουν μία πιθανή επέκταση της ιταλικής κατοχής στο Σαντζάκιο της Σμύρνης, πλην όμως δεν διαθέτουν στρατό για το σκοπό αυτό. Τότε, ο Κλεμανσώ και ο Λόντ Τζωρτζ ρωτούν τον Βενιζέλο και αυτός προθύμως δέχεται να καταλάβει με ελληνικό στρατό τη Σμύρνη για να ασφαλίσει την εκεί τάξη, όπως είχε αποστολή.

Ο Ελληνικός Στρατός στη Σμύρνη

Στις 15 Μαΐου 1919 η 1^η Μεραρχία του Α΄ Σώματος Στρατού αποβιβάζεται στη Σμύρνη εν μέσω ζητωκραυγών και έξαλλου ενθουσιασμού από τους Έλληνες κατοίκους, ενώ ο ιερομόναχος Μητροπολίτης Χρυσόστομος με όλο τον κλήρο ευλογούσε τους αποβιβαζομένους ευζώνους. Στο διάγγελμά του προς το λαό της Σμύρνης ο Βενιζέλος αφού ανέφερε την εκεί αποστολή του ελληνικού στρατού, σημείωνε: «Οι ομογενείς εννοούν ότι η απόφασις αυτή ελήφθη, διότι εν τη συνειδήσει των διευθυνόντων το Συνέδριον είναι αποφασισμένη η ένωσις της Σμύρνης μετά της Ελλάδος». Είναι περίεργον πώς ο Βενιζέλος προεξοφλούσε την παραχώρηση της Σμύρνης, φαίνεται από τη ζωνή επιθυμία του που είχε καταστεί βίωμά του, όπως αναφέρει ο Σπ. Μαρκεζίνης.¹

Από την πρώτη στιγμή και για τις επόμενες ημέρες δημιουργούνται συγκρούσεις και συμπλοκές με τους Τούρκους ενισχυμένους και από ατάκτους (Τσέτες) με την υπόθαλψη των Ιταλών, που υποχρεώνουν τις ελληνικές δυνάμεις να καταλάβουν τις πόλεις Αϊδίνιο, Νυμφαίο, Πέργαμο, Μενεμένη, Κυδωνίες (Αϊβαλί) γύρω από τη Σμύρνη, για να επιβάλουν την τάξη. Ενεργούσαν ουσιαστικά σε ρόλο αστυνομικής δύναμης, σύμφωνα με τις εντολές των Συμμάχων.

Η προέλαση του Ελληνικού Στρατού στη Μ. Ασία

Τον Ιούνιο του 1920 αρχίζει η προέλαση του Ελληνικού Στρατού στην ενδοχώρα της Μ. Ασίας με το Α΄ Σώμα Στρατού στην ανατολική πλευρά (Φιλαδέλφεια) και το Σώμα του Στρατού Σμύρνης προς τα βόρεια (Αξάριο-Σόμα-Πάνορμος).

Υπ' αυτές τις συνθήκες υπογράφεται η Συνθήκη των Σεβρών (10 Αυγούστου 1920) που είναι λίαν ευνοϊκή για τις ελληνικές θέσεις και ταπεινωτική για τους Τούρκους με αποτέλεσμα να συσπειρωθούν γύρω από το Κεμαλικό Κίνημα. Η Συνθήκη –επιστέγασμα των διπλωματικών ενεργειών του Βενιζέλου– προβλέπει την προσάρτηση της Ανατολικής Θράκης στην Ελλάδα (τη Δυτική είχε πάρει με τη Συνθήκη του Νεϊγύ), της Ίμβρου, της Τενέδου, των Δωδεκανήσων (πλην της Ρόδου) και το δικαίωμα κατοχής και διοίκησης του βιλαετίου Σμύρνης για 5 χρόνια με ψιλή, μόνο, άσκηση της σουλτανικής επικυριαρχίας. Μετά παρέλευση της πενταετίας θα γινόταν δημοψήφισμα και οι κάτοικοι θα αποφάσιζαν αν επιθυμούσαν ένωση με την Ελλάδα.

Η Συνθήκη των Σεβρών αποτελεί μέγα διπλωματικό επίτευγμα, αλλά πέρασε στην Ιστορία ως «νεκρό γράμμα», καθόσον κανένα από τα συμβαλλόμενα μέρη, πλην της Ελλάδος, δεν προχώρησε στην επικύρωση και, κατ' επέκταση, στην εφαρμογή της. Ο Γάλλος Πρόεδρος Πουανκαρέ θα πει: «Η Συνθήκη είναι πιο εύθραυστη και από τις πορσελάνες», που παρασκευάζονται στο ομώνυμο προάστιο.

Την επομένη των εκλογών του Νοεμβρίου του 1920 όπου ηττάται το Κόμμα του Βενιζέλου, η κυβέρνηση Δ. Ράλλη σπεύδει να διαβεβαιώσει τους Συμμάχους ότι δεν θα διαφοροποιηθεί από την προκάτοχό της, τουλάχιστον στην εξωτερική πολιτική. Η βασιλόφρων παράταξη το βλέπει σαν μόνη διέξοδο προκειμένου να αποτινάξει το γερμανόφιλο παρελθόν που της καταλογίζουν και να μπορέσει να επιβιώσει στο μεταπολεμικό κόσμο.

Διενεργείται τυπικό δημοψήφισμα στις 5 Δεκεμβρίου και επιστρέφει ο βασιλιάς Κωνσταντίνος στις 19 Δεκεμβρίου του 1920, παρά τις αντιρρήσεις των Συμμάχων. Αυτό δίνει μία λαμπρή ευκαιρία σ' αυτούς που αρνούνται να βοηθήσουν την Ελλάδα να προβάλουν, απαράδεκτη μεν, αλλά εύκολη πρόταση. Οι Σύμμαχοι για λόγους καθαρά ιδίων συμφερόντων, έχουν διαφοροποιήσει τη στάση τους έναντι της Ελλάδος στο Μικρασιατικό. Η Ιταλία θεωρεί ότι αδικείται σε θέματα εδαφικών διεκδικήσεων, ενώ Βρετανοί και Γάλλοι έρχονται σε ρήξη μεταξύ τους. Είναι επομένως τελείως ανεδαφικό και καθαρά ελληνοκεντρικό να υποστηρίζεται ότι η κυβερνητική μεταβολή του φθινοπώρου του 1920 στην Ελλάδα υπήρξε η γενεσιουργός αιτία της Μικρασιατικής καταστροφής.

Η κατάσταση είναι εξαιρετικά δύσκολη, αλλά και επείγουσα από στρατιωτική άποψη. Η γραμμή του μετώπου έχει προωθηθεί μέχρι τη Νικομήδεια και το Ουσάκ, με την έγκριση βεβαίως των Συμμάχων, αλλά χωρίς τη συμπαράστασή τους. Ο Βενιζέλος αντιμετώπιζε απαγκίστρωση. Την ίδια άποψη είχε και ο αντιστράτηγος Αλέξανδρος Μαζαράκης-Αινιάν, αλλά και ο υποστράτηγος Ιωάννης Μεταξάς, από τους στενότερους, άλλοτε, συνεργάτες του Κωνσταντίνου. Τώρα είχε πέσει σε δυσμένεια λόγω των ανησυχιών που διατύπωνε, ευθύς εξ αρχής, για την εκστρατεία της Μικράς Ασίας. Μάλιστα το Μάρτιο του 1921 ο πρωθυπουργός Δημήτριος Γούναρης του προσφέρει την αρχιστρατηγία αλλά ο Μεταξάς αρνείται γιατί διαφωνεί με την ακολουθητέα τακτική, λέγοντας: «Αντί να σπάζωμεν το κεφάλι μας εις τας οχυρώσεις του Κεμάλ, να τον αφήσωμεν να σπάση τα μούτρα του εις τα ειδικάς μας οχυρώσεις».

Την Άνοιξη του 1921 συγκαλείται στο Λονδίνο διεθνής συνδιάσκεψη για λύση του Μικρασιατικού με τη συμμετοχή, για πρώτη φορά, εκπροσώπων του Κεμαλικού Κινήματος με σκοπό να συμβιβάσει τα ασυμβίβαστα, η

¹ Βλέπε «Πολιτική Ιστορία της Νεωτέρας Ελλάδος» Σπ. Μαρκεζίνης, Τόμος 4^{ος}, σελ. 287.

οποία τελικά δεν τελεσφόρησε. Η κυβέρνηση Ν. Καλογερόπουλου αποφασίζει την άμεση επίθεση του ελληνικού στρατού για κατάληψη του Εσκή-Σεχίρ και του Αφιόν Καραχισάρ, κρίνοντας πως η στρατιωτική ακινησία αποβαίνει σε όφελος του εχθρού, που ενισχύει τις δυνάμεις του. Δυστυχώς η εαρινή επίθεση λήγει στις 31 Μαρτίου με αποτυχία, παρά το σκληρό αγώνα των Ελλήνων στρατιωτών.

Στα τέλη Μαρτίου του 1921 ο Γούναρης αναλαμβάνει πρωθυπουργός και αποφασίζει να εκβιάσει δυναμική λύση στη Μικρά Ασία. Στα μάτια της κοινής γνώμης θα μπορούσε να δικαιολογηθεί μία παράταση των εχθροπραξιών με στόχο την επιβολή της διεθνούς νομιμότητας, εφόσον το Κεμαλικό Κίνημα είχε απορρίψει στο σύνολό της, ως απαράδεκτη, τη Συνθήκη των Σεβρών. Πρόκειται για μία θεαματική μεταστροφή, ενώ παραμερίζονται συνειδητά ορισμένες προκαταλήψεις έναντι των Συμμάχων. Τα πράγματα όμως είναι διαφορετικά, όχι μόνο από πλευράς εξωτερικών παραγόντων, αλλά και εσωτερικών. Το έθνος δεν μάχεται πλέον ενωμένο, αλλά γίνεται μεγάλη προπαγάνδα, μέσα στο στράτευμα από αντιπολιτευτικούς παράγοντες, ο στρατός είναι κουρασμένος να πολεμά 10 χρόνια, από το 1912, και ο αγώνας είναι κρισιμότερος.

Ο βασιλιάς Κωνσταντίνος μαζί με τον Γούναρη και πολλούς επιτελείς στις 29 Μαΐου 1921 πηγαίνουν στη Σμύρνη, για να τονώσουν το ηθικό των στρατιωτών. Σε πολεμικό συμβούλιο της 3^{ης} Ιουνίου στο Κορδελιό λαμβάνονται οι τελικές αποφάσεις για την πορεία των επιχειρήσεων.

Τον Ιούνιο, η Αντάντ επανέρχεται με προτάσεις δυσμενέστερες από εκείνες του Λονδίνου. Συγκεκριμένα γινόταν λόγος για αποστρατικοποίηση της Ανατ. Θράκης και αποχώρηση του Ελληνικού Στρατού από τη Σμύρνη. Αντίθετα στους Κεμαλικούς έδιναν περισσότερα από πριν για να απαγκιστρωθούν από την επιρροή της Σοβιετικής Ένωσης. Ο Βενιζέλος έβλεπε θετικά τη συμμαχική διαμεσολάβηση, αλλά ο Γούναρης επιλέγει το νέο γύρο των στρατιωτικών επιχειρήσεων.

Η μεγάλη θερινή επίθεση της Ελληνικής Στρατιάς αρχίζει στις 29 Ιουνίου και η πρώτη φάση της στέφεται από επιτυχία. Καταλαμβάνονται το Εσκή-Σεχίρ (Δορύλαιο), Κιουτάχεια (Κοτύαιο), Αφιόν Καραχισάρ, αλλά ο κύριος όγκος του τουρκικού στρατού διαφεύγει.

Σε πολεμικό συμβούλιο στην Κιουτάχεια (15-16 Ιουλίου) αποφασίζεται η περαιτέρω καταδίωξη του

Τουρκικού Στρατού με ακραίο όριο την Άγκυρα παρά τα καταφανή προβλήματα ανεφοδιασμού. Έτσι την 1^η Αυγούστου αρχίζει η δεύτερη φάση της εαρινής επίθεσης. Η Ελλάδα αποξενωμένη από συμμάχους που ερωτοτροπούν και ενισχύουν τον αντίπαλο, χωρίς τα απαιτούμενα οικονομικά μέσα, προχωρεί στη μεγαλύτερη στρατιωτική επιχείρηση της νεότερης ιστορίας της. Ο Ελληνικός Στρατός προχωρεί στη δυσχερέστατη πορεία προς την Άγκυρα κάτω από αόρητες κλιματικές συνθήκες, έλλειψη οδικού δικτύου και τη βλαπτική για το ηθικό των στρατιωτών προπαγάνδα που ασκούσαν αντιπολιτευόμενα στοιχεία.

Παρά τις δυσχερέστατες συνθήκες ο Στρατός μας, ξεπερνώντας τον εαυτόν του, κατορθώνει να φθάσει στο Σαγγάριο τον οποίον περνά στις 7 Αυγούστου και μέχρι τις 23 Αυγούστου διασπά τις δύο πρώτες γραμμές άμυνας των Κεμαλικών. Ήδη όμως έχει εξαντλήσει τα όρια της αντοχής του. Οι Τούρκοι αντεπιτίθενται, αλλά αποκρούονται με επιτυχία και το ελληνικό επιτελείο αποφασίζει τη σύμπτυξη –άρχισε στις 13 Σεπτεμβρίου 1921– στην ασφαλέστερη γραμμή Αφιόν Καραχισάρ, Εσκή-Σεχίρ, κρίνοντας ως παρακινδυνευμένη την τελική προέλαση προς την Άγκυρα η οποία, κι αν καταλαμβάνονταν, θα έπρεπε ο στρατός μας να προχωρήσει μέχρι Ερζερούμ. Εδώ γράφηκαν σελίδες αληθινής εποποιίας, ομαδικής προσπάθειας και ηρωικής προβολής αγωνιστών.

Ο Βενιζέλος επικρίνει την κυβέρνηση που είχε απορρίψει τη συμμαχική διαμεσολάβηση. Το 1922 ξεκινά με δυσμενείς οιωνούς καθώς η συνεχιζόμενη καθυστέρηση ανεύρεσης λύσης ευνοεί την ανασυγκρότηση του αντιπάλου. Η κυβέρνηση, από την πλευρά της, έχει εναποθέσει τις ελπίδες της στους Συμμάχους μεταξύ των οποίων το χάσμα διευρύνεται. Η Βρετανία εμμένει στην ιδέα της διαμεσολάβησης για λύση του Μικρασιατικού και η Γαλλία τηρεί στάση ολοένα και πιο ενδοτική έναντι του Κεμάλ. Ωστόσο μία νέα πρωτοβουλία εκδηλώνεται το Μάρτιο, δυσμενέστατη για τα ελληνικά πράγματα καθώς μιλούσαν για σύμπτυξη των συνόρων στην Ανατ. Θράκη, κατάργηση του διεθνούς καθεστώτος της Κωνσταντινούπολης, ελεύθερη ναυσιπλοΐα στα Στενά και πλήρη αποχώρηση του Ελληνικού Στρατού από τη Μικρά Ασία. Χωρίς περιθώρια επιλογής η ελληνική κυβέρνηση αποδέχεται το συμμαχικό σχέδιο, προκαλώντας θύελλα αντιδράσεων στην Αθήνα.

Στις 12 Αυγούστου 1922 οι αναδιοργανωμένες δυνάμεις του Κεμάλ εξαπολύουν γενική επίθεση επί

μετώπου 50 χλμ. Κατά τις επόμενες ημέρες διασπάται το ελληνικό μέτωπο και μεγάλη τμήμα του Α΄ και Β΄ Σώματος Στρατού με τον διοικητή τους, υποστράτηγο Νικ. Τρικούπη, που είχε διακριθεί στο Αφιόν Καραχισάρ, αναγκάζονται να παραδοθούν. Η ομάδα του στρατηγού Φράγκου κατορθώνει να φθάσει στο Τσεσμέ και να μεταφερθεί με πλοία στη Μυτιλήνη. Το Γ΄ Σώμα Στρατού φθάνει συντεταγμένο στα λιμάνια της Πανόρμου και της Αρτάκης, απ' όπου στις 3 Σεπτεμβρίου διαπεραιώνεται με πλοία στη Ραιδεστό, στη Θράκη. Σε διάστημα 20 ημερών ο Ελληνικός Στρατός είχε εγκαταλείψει το μικρασιατικό έδαφος. Αυτό υπήρξε το άδοξο τέλος μιας ενδόξου Στρατιάς.

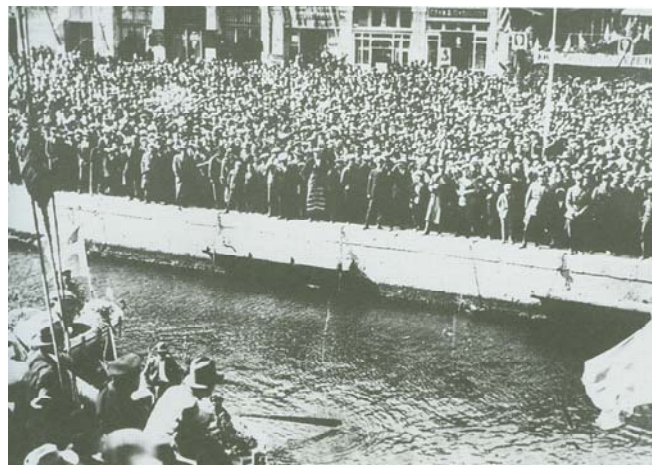
Η καταστροφή

Στην Αθήνα επικρατεί πλήρης σύγχυση και η κυβέρνηση παραιτείται. Στη Σμύρνη, οι πολιτικές και στρατιωτικές αρχές έχουν εγκαταλείψει την πόλη από τις 26 Αυγούστου. Την επομένη μπαίνουν στην πόλη οι πρώτες τουρκικές δυνάμεις για να επακολουθήσει από τους στρατιώτες και το μαινόμενο όχλο ένα όργιο σφαγών, λεηλασιών και βιασμών κατά των χριστιανών, Ελλήνων και Αρμενίων, υπό τα απαθή βλέμματα των διοικητών των βρετανικών, γαλλικών, ιταλικών και αμερικανικών πλοίων που βρίσκονται αγκυροβολημένα στον κόλπο της Σμύρνης. Οι σφαιρισθέντες Έλληνες υπολογίζονται στις 300.000. Η ιστορικός Ειρήνη Σαριόγλου γράφει για τις βιαιότητες των Τούρκων στο Αϊβαλί ² «...τον Σεπτέμβριο του 1922 οι Τούρκοι κηρύττουν τον στρατιωτικό νόμο και συλλαμβάνουν όλους τους άντρες από 18-45 χρονών για να τους οδηγήσουν στα τάγματα εργασίας. Από τους 3.000 άνδρες που συνέλαβαν οι Τούρκοι στο Αϊβαλί, επέζησαν μόνο είκοσι τέσσερις. Μεταξύ αυτών και ο Ηλίας Βενέζης αδελφός της Αγάπης, ύστερα από 14 μήνες στα τάγματα Εργασίας...».

Εναργέστατη εικόνα της όλης συμφοράς και τραγωδίας παρουσιάζει η Αγάπη Μολυβιάτη-Βενέζη στο βιβλίο της «Χρονικό των δέκα ημερών», όπως τα έζησε στο Αϊβαλί.

«Εμείς τα παιδιά και οι έφηβοι εκείνης της εποχής που ζήσαμε όλες τις μορφές της δυστυχίας και της καταστροφής, είχαμε διαποτιστεί τόσο απ' αυτές, ώστε είχαμε ξεχάσει τι θα πει χαρά και τι θα πει γέλιο... Για πολλά χρόνια, ακόμα και όταν όλα πια είχαν περάσει, δεν μπορούσαμε να πιστέψουμε ούτε στην καλοσύνη, ούτε στη χαρά, ούτε στην αγάπη... Η φοβερή εκείνη εποχή του 1922 ήταν από τις φρικτότερες των αιώνων.

² Βλέπε «Το Χρονικό των δέκα ημερών», σελ. 18 της Αγάπης Μολυβιάτη-Βενέζη, αδελφής του Ηλία Βενέζη

Υποδοχή στο λιμάνι της απελευθερωμένης Σμύρνης (1919)

Επίσημη παράδοση σημαία στο 2ο Σύνταγμα ιππικού, 3 Ιουλίου 1922. Διακρίνεται ο μέραρχος Ανδρέας Καλλίνσκης και ο επιτελάρχης αντισυνταγματάρχης ιππικού Αλέξανδρος Παπάγος.

Ο στρατηγός Αλέξανδρος Μαζαράκης-Αινιάν παρασημοφορεί τη σημαία, 1919

Γιατί δεν ήταν μονάχα οι εξοντωτικοί ξεριζωμοί, το όργιο των βασανισμών, οι ομαδικές δολοφονίες, που ήταν βέβαια οδύνη και πόνος. Ήταν και η απελπιστική απογοήτευση... Τώρα, αν η βαρβαρότητα των πολιτισμένων της Δύσης που έκοβαν τα χέρια εκείνων που κολυμπώντας έφταναν ξέπνοοι, στην περιοχή που ήταν τα δικά τους καράβια για να σωθούν, αν λοιπόν αυτή η βαρβαρότητα ήταν μεγαλύτερη ή μικρότερη από εκείνη των εξαγριωμένων βαρβάρων της Ανατολής, που βασάνιζαν, έσφαζαν, έκαιαν και ερήμωναν, αυτό ας το κρίνουν άλλοι. Ένα είναι βέβαιο. Όλοι αυτοί οι αθώοι κατάδικοι που αφανίζονταν τόσο απάνθρωπα, βρέθηκαν ανάμεσα σ' αυτούς τους βαρβαρισμούς και ήταν θύματα των αποφάσεων και των συμφερόντων των μεγάλων της γης... Οι νικημένοι βρίσκονται στο έλεος της θηριωδίας των νικητών».

Ένας συνοπτικός απολογισμός της Μικρασιατικής τραγωδίας, δίνει τους ακόλουθους αριθμούς. Οι πρόσφυγες ανέρχονται σε 1.500.000 και οι εξοντωθέντες και αγνοούμενοι σε 500.000. Χιλιάδες μικρά ελληνόπουλα υποχρεώθηκαν να τουρκέψουν και χιλιάδες Ελληνίδες οδηγήθηκαν στα τουρκικά χαρέμια. Ο κλήρος υπέστη απηνή διωγμό. Από τους 450 κληρικούς της επαρχίας της Σμύρνης οι 347 βρήκαν οικτρό θάνατο. Εκτός από τον μητροπολίτη Σμύρνης Χρυσόστομο, ο οποίος βρήκε μαρτυρικό θάνατο από τον όγλο, έθαψαν ζωντανό τον Μοσχονησίω Αμβρόσιο, πετάλωσαν τον Κυδωνιάν Γρηγόριο και έσφαξαν τον Ικονίου κ.ά. Περίπου 2.500 εκκλησίες και 3.800 σχολεία μεταβλήθηκαν σε τζαμιά, στάβλους ή ερείπια.

Από διώξεις, δηώσεις και σφαγές δεν ξέφυγαν οι Έλληνες του Πόντου, της Πισιδίας, της Καππαδοκίας και άλλων περιοχών, δίνοντας στην ήττα τις διαστάσεις της πιο τραγικής καταστροφής που γνώρισε ποτέ ο Ελληνισμός. Μιας καταστροφής που σε πολλά σημεία της θυμίζει στιγμές της Παλαιάς Διαθήκης και εικόνες της «Αποκαλύψεως», όπως γράφει ο βιβλιοκριτικός Στέλιος Αρτεμάκης.

Η Μικρασιατική καταστροφή μπορεί να χαρακτηριστεί μεγαλύτερη ακόμη και από την άλωση της Κωνσταντινούπολης το 1453 και την πτώση του Βυζαντίου, γιατί, ενώ επί χιλιάδες χρόνια ο Ελληνισμός βρισκόταν και από τις δύο ακτές του Αιγαίου (Άσπρης Θάλασσας), μετά από την ήττα στη Μικρά Ασία μεταφέρθηκε μόνο στη μία, δημιουργώντας χρόνια προβλήματα που αντιμετωπίζουμε και επί των ημερών μας. Το Ελληνικό Έθνος έχασε τη διφυή ύπαρξή του, την εκφραζόμενη στις έννοιες Ελληνισμός και Ελλαδισμός, και περιορίστηκε στη δεύτερη για να καταπλήξει με την ταχεία αφομοίωση των προσφύγων και με τη νέα ανάταση στο Αλβανικό έπος.

Ο πανηγυρισμός, μετά τη νίκη, τον Ιούλιο του 1921 στο Εσκή Σεχίρ. Κάτω ο βασιλεύς προσκυνάει το ιερό Ευαγγέλιο μετά τη δοξολογία. (Φωτ. : «ΕΛΛΑΔΑ 20ος αιώνας, Β Τόμος, Τα γεγονότα, Εκδόσεις ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΗ Α.Ε.»).

Ο αρχιστράτηγος Λεωνίδας Παρασκευόπουλος κατά τη διάρκεια τελετής στη Σμύρνη, 11 Αυγούστου 1919

Ο Ύπατος Αρμοστής Σμύρνης Αριστείδης Σεργιάδης (τρίτος από αριστερά με πολιτική ενδυμασία) του οποίου ο ρόλος υπήρξε αμφιλεγόμενος. Στη φωτ., με ανώτατους αξιωματικούς του Στρατεύματος (τρίτος από δεξιά ο Πάγκαλος). (Φωτ. : «ΕΛΛΑΔΑ 20^{ος} αιώνας, Β Τόμος, Τα γεγονότα, Εκδόσεις ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΗ Α.Ε.»).

Τα αίτια της ήττας

Η Μικρασιατική καταστροφή το 1922 συνιστά σταθμό από τον οποίον ξεκινά η νέα ελληνική ιστορία. Καταρχήν θα πρέπει να σημειώσουμε ότι η Μικρασιατική Εκστρατεία και ο ξεριζωμός του Ελληνισμού από την Ιωνική γη, ήταν έργο των ξένων. Ο πόλεμος στη Μικρά Ασία φαίνεται επιφανειακά σαν πόλεμος Ελλήνων και Τούρκων. Αυτοί, απλώς, έδωσαν το κορμιά τους στη μηχανή του Πολέμου. Ο Μικρασιατικός Πόλεμος μπορεί να θεωρηθεί συνέχεια του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου με περισσότερη μυρουδιά πετρελαίου και λιγότερο μαπαρούτης. Γι' αυτό ονομάστηκε και «πόλεμος των τριών αδελφών», δηλαδή των τριών εταιρειών πετρελαίου –της αμερικανικής «Στάνταρ Όιλ Κόμπανυ», της αγγλο-ολλανδικής «Ρόγιαλ Ντατς Σελλ» και ενός ισχυρού ομίλου γαλλικών κεφαλαίων. Η Οθωμανική Αυτοκρατορία –όλος δηλαδή ο σημερινός αραβικός κόσμος με τα ανεξάντλητα κοιτάσματα υδρογονανθράκων– βρισκόταν πάντα στο στόχαστρο των Μεγάλων της Γης.

Στο πολιτικό πεδίο οι κυβερνώντες, ευθύς εξ αρχής, ίσως δεν κατενόησαν ή αγνόησαν τις συμμαχικές σχέσεις και συμφέροντα που βάσει αυτών, άλλωστε, ξεκίνησε η Μικρασιατική Εκστρατεία. Θεώρησαν, λανθασμένα όπως απεδείχθη, ότι η ελληνική σημαία θα μπορούσε να κυματίσει, όχι μόνο στην Κωνσταντινούπολη, αλλά και στην Άγκυρα. Και το αποτέλεσμα ήταν η Ελλάδα να απομονωθεί πρώτα διπλωματικά και πολιτικά, και στη συνέχεια να ηττηθεί στρατιωτικά. Οι αρχικές νίκες κατά την προέλαση των ελληνικών δυνάμεων στην τουρκική ενδοχώρα ενίσχυσαν την πλάνη ότι η Ελλάδα θα μπορούσε, μόνη διπλωματικά και στρατιωτικά, να διαλύσει την Τουρκία και να καταλάβει τις δύο πρωτεύουσές της. Μάλιστα όταν οι Έλληνες βρέθηκαν λίγα χιλιόμετρα έξω από την Κωνσταντινούπολη που τελούσε υπό καθεστώς διεθνούς κατοχής, οι μέχρι πρότινος σύμμαχοι Γάλλοι απείλησαν ευθέως και με στρατιωτική σύγκρουση.

Από καθαρά στρατιωτικής πλευράς στη Μικρά Ασία ο Ελληνικός Στρατός δεν ηττήθηκε από τις κεμαλικές δυνάμεις. Ηττήθηκε από τις δικές του νίκες! Αυτό το ομολογούν και οι ίδιοι οι Τούρκοι.

Με τις συνεχείς νίκες οι στρατιώτες προχωρούσαν στο βάθος της Τουρκίας και παρουσιάζονταν δυσεπίλυτα προβλήματα ανεφοδιασμού, μεταφορών, υγειονομικής περίθαλψης και διακομιδών, οργάνωσης, φρούρησης, και συντήρησης μεγάλου μήκους συγκοινωνιών και εξασφάλισης μεγάλων εκτάσεων των μετόπισθεν με μικρές δυνάμεις. Οι αρμόδιοι επιτελείς επεσήμαιναν τις αδυναμίες, αλλά ο Στρατός προχωρούσε. Έφθασε τόσο βαθιά στην τουρκική ενδοχώρα, που κανείς άλλος στρατός

δεν είχε φθάσει ποτέ. Μέχρι και σήμερα αυτό δεν μπορούν να συγχωρήσουν οι Τούρκοι στους Έλληνες.

Το τεράστιο μέτωπο των 700 χλμ. που είχε αναπτύξει –ίσο με το γερμανορωσικό κατά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο– δεν ήταν δυνατόν να κρατηθεί από τους 69.483 άνδρες το φθινόπωρο του 1921, κατανεμημένους σε 12 μεραρχίες. Ο αντιστράτηγος Αλέξανδρος Μαζαράκης-Αινιάν γράφει στα απομνημονεύματά του: «Πρέπει να εννοήσουν όλοι οι Έλληνες, οι μεταγενέστεροι τουλάχιστον, ότι η Μικρασιατική καταστροφή, ανεξαρτήτως της πολιτικής η οποία την παρεσκεύασε, στρατιωτικώς οφείλεται αποκλειστικώς, σχεδόν, εις το κολοσσιαίον, αναλόγως της δυνάμεώς του, μέτωπον το οποίον κατείχεν ο Ελληνικός Στρατός απέναντι εχθρού αναλαμβάνοντας την πρωτοβουλία των επιχειρήσεων».

Στις μεγάλες αλήθειες των λεγομένων του Μαζαράκη-Αινιάν ιδιαίτερη βαρύτητα έχει το: «...ανεξαρτήτως της πολιτικής που την παρασκεύασε». Τα οξυμένα πολιτικά πάθη της εποχής, ο εθνικός διχασμός ευθύνονται, πρωτίστως, για την τραγωδία.

Χαρακτηριστικό επίσης γνώρισμα της Μικρασιατικής Εκστρατείας ήταν η κατοχή αμυντικών τοποθεσιών μεγάλου μήκους με μικρές δυνάμεις που δημιουργούσαν μεγάλα, ενίοτε, και ασθενώς επιτηρούμενα μεταξύ τους κενά. Το ιππικό, η ταχικίνητη εφεδρεία της εποχής, ήταν περιορισμένο και έφθανε σε μια μεραρχία μετά το Σαγγάριο, ενώ ο αντίπαλος διέθετε πέντε μεραρχίες ιππικού.

Πολλοί διερωτώνται για ποιους λόγους οι από το 1920 και μετά αναληφθείσες μεγάλης κλίμακας επιχειρήσεις, ενώ ήταν επιτυχείς, δεν είχαν καταφέρει μία συντριπτική νίκη επί του αντιπάλου. Εκτός των ανωτέρω αναφερθέντων και άλλων δευτερευόντων, ιδιάζουσα σημασία είχε ο τρόπος διοικήσεως και διευθύνσεως των επιχειρήσεων που ήταν στο έπακρο συγκεντρωτικός χωρίς να αφήνει στα υφιστάμενα κλιμάκια πρωτοβουλία ενεργείας. Αν ληφθούν υπόψη και οι δυσχέρειες στις επικοινωνίες λόγω αποστάσεων, το έργο γινόταν δυσκολότατο.

Ένα από τα κύρια αίτια της Μικρασιατικής συμφοράς υπήρξε το ηθικό του Ελληνικού Στρατού. Αυτό ήταν άριστο μέχρι και τις επιχειρήσεις προς την Άγκυρα (1921). Από εκεί και μετά υπέστη μείωση συνεχώς επιτεινόμενη, Σ' αυτό συνετέλεσαν, η ανεπάρκεια των δυνάμεων, η υποτίμηση του αντιπάλου, οι βαρύτατες απώλειες, οι δυσχέρειες των ανεφοδιασμών, διακομιδών, επικοινωνιών, η παράταση της εκστρατείας που ξεπέρασε τα ανεκτά όρια της ανθρώπινης αντοχής. Κυρίως, όμως, στην πτώση του ηθικού συνετέλεσε ο εθνικός διχασμός ο οποίος από το 1915 είχε βαθύτατα διαιρέσει τους Έλληνες σε δύο αντιτιθέμενες και αλληλομισούμενες παρατάξεις, τα πάθη των οποίων διοχετεύονταν στους στρατιώτες που

πολεμούσαν. Αξιωματικοί έρχονταν και έφευγαν ανάλογα με το ποια παράταξη βρισκόταν στην Αρχή, σχέδια αναπροσαρμόζονταν, έμπειροι αξιωματικοί διώκονταν. Η αιώνια κατάρα της φυλής! Και αυτά όλα ήταν σε γνώση και τα εκμεταλλευόταν ο αντίπαλος.

Η σπουδαιότερη όμως απ' όλες τις αιτίες της τραγωδίας βρίσκεται στη δυσμενή στάση των Συμμάχων προς την Ελλάδα μετά τη Συνθήκη των Σεβρών (10 Αυγούστου 1920), απόρροια των μεταξύ τους διαφωνιών, λόγω των αντιτιθεμένων διεκδικήσεων και επιδιώξεων. Υπήρχε η χλιαρή υποστήριξη της Βρετανίας στη χώρα μας, χωρίς βεβαίως ουσιαστική βοήθεια, ενώ η Γαλλία και Ιταλία τηρούσαν εχθρική προς εμάς στάση, ενισχύοντας ηθικά τον Κεμάλ και ανεφοδιάζοντάς τον με κάθε είδους πολεμικό υλικό. Ήταν επομένως αναμενόμενο η μικρή Ελλάς, όταν βρέθηκε ανάμεσα στα συγκρουόμενα συμφέροντα των Συμμάχων οι οποίοι την εγκατέλειψαν την κρίσιμη στιγμή, φτώχη και εξαντλημένη από μακροχρόνιους αγώνες, σπαρασόμενη από τον εθνοκτόνο διχασμό, να καμφθεί και να συντριβεί, παρά τους ηρωισμούς των μαχητών της, και παρά τις θυσίες της σε αίμα και χρήμα.

Οι Έλληνες της Ιωνίας, του Πόντου, της Πισιδίας, της Θράκης, της Καππαδοκίας και άλλων περιοχών, πρόσφυγες τώρα πλέον, με σφιγμένη την ψυχή, πνίζανε τον πόνο τους, κλάψανε τους νεκρούς τους, μοιρολογήσανε τις συμφορές τους και στη φτώχη Ελλάδα, που άνοιξε την αγκαλιά της μέσα από τις προσφυγικές τσίγκινες παράγκες και τους πλινθόκτιστους συνοικισμούς τους, ρίχτηκαν σ' έναν αγώνα δημιουργίας και προκοπής.

«Όπου υπάρχει πόνος είναι τόπος ιερός», λέει ο Όσκαρ Ουάιλντ. Και η Ελλάς υπήρξε τόπος ιερός, ανέκαθεν, και συνεχίζει να είναι. Σήμερα ζούμε έναν άλλο πόλεμο εξίσου εξοντωτικό και βάρβαρο που έχει αλλάξει τον κοινωνικό ιστό του τόπου, έχει καταθλίψει τους Έλληνες, τους έχει οδηγήσει στην απόγνωση και τη χώρα στο τέλμα. Σήμερα ζούμε τον οικονομικό πόλεμο.

Η Σμύρνη καταστρέφεται ολοσχερώς. Τα πλήθη των πανικόβλητων αμάχων Ελλήνων παλεύουν να επιβιβαστούν σε πλοία για να σωθούν.

Έτσι συνέβησαν τα γεγονότα κατά τον ξεριζωμό των Ελλήνων από τη Μικρά Ασία. Όχι, όμως, και κατά την άποψη ορισμένων που πρόσφατα μιλούσαν για «συνωτισμό» που έγινε στη Σμύρνη και άλλα τέτοια περίεργα κατά τον επεικέστερο χαρακτηρισμό, προβάλλοντας ως επιχείρημα ότι δεν πλαστογραφείται η Ιστορία, δεν θέλουμε Ιστορία αίματος. Σε όλους αυτούς, θα ήθελα να συστήσω να διαβάσουν το βιβλίο «Το Χρονικό των Δέκα Ημερών» της Αγάπης Μολυβιάτη-Βενέζη που έζησε τα γεγονότα στην ιδιαίτερη πατρίδα της το Αϊβαλί και το «Νούμερο 31328» του αδελφού της Ηλία Βενέζη που, δεκαεπτάχρονος τότε, βρισκόταν για 14 μήνες αιχμάλωτος στα Τάγματα Εργασίας (Αμελέ Ταμπουρού). Ανθρώπων που ένοιωσαν τη στυφή γεύση του πόνου, τον τρόπο, την εφιαλτική αγωνία, την παρατεταμένη συνομιλία με το θάνατο που ενήδρευε παντού. Η σκοπιμότητα, όμως αυτών που μιλούν για «συνωτισμό» δεν τους επιτρέπει να καταλάβουν ότι με το επιχείρημα αυτό αυτοαναιρούνται διότι, είτε θέλουμε αίμα είτε όχι, τα γεγονότα είναι γεγονότα και η Ιστορία γράφεται με αυτά. Οτιδήποτε άλλο είναι μυθιστόρημα.

Τις πταίει;

Πέραν από τις λεπτομερειακές επιτελικές αναλύσεις η απάντηση στο ερώτημα αυτό μπορεί να βρίσκεται στα λόγια μιας Μανιάτισσας μοιρολογίστρας που δεν ήξερε από πολιτικές και στρατιωτικές αναλύσεις, δικαιολογίες, ομφαλοσκοπήσεις, διεθνείς σχέσεις και όλα αυτά τα βαρύγδουπα. Με το απλοϊκό της μυαλό, μετά την καταστροφή, έλεγε: «Κατάρα στους πολιτικούς και κείνους τους στρατιωτικούς που ρίξασι το διχασμό και στο λαό και στο στρατό».

Εάν δεν υπήρχε ο διχασμός, μόνιμη κατάρα της φυλής, ενδεχομένως η Ιστορία να είχε γραφεί διαφορετικά...

Βιβλιογραφία

1. Σπύρος Μαρκεζίνης: «Πολιτική Ιστορία της Νεωτέρας Ελλάδος», εκδόσεις Πάπυρος
2. Αγάπη Μολυβιάτη-Βενέζη: «Το Χρονικό των Δέκα Ημερών», έκδοση Ελληνικού Ιδρύματος Ιστορικών Μελετών (ΙΔ.ΙΣ.ΜΕ), έτος 2012
3. Ηλίας Βενέζης: «Το Νούμερο 31328», έτος εκδόσεως 1931
4. Σαράντος Καργάκος: «Μικρασιατικός Πόλεμος. Μικρασιατική Καταστροφή», εκδόσεις Απογευματινή Α.Ε.